

Esej

MOŽE LI ŽIVOT BITI SMISLEN BEZ VJEROVANJA U BOGA ILI NEKU VIŠU SILU?

Lamija Mandal*

Treća gimnazija, Sarajevo
lamija.mandal16@gmail.com

Vijekovima su filozofi i teolozi raspravljali o tome može li život imati smisla bez vjerovanja u Boga. Za mnoge je vjera služila kao temelj svrhe, morala i nade. Ipak, mislioci poput Friedricha Nietzschea i Jeana-Paula Sartrea negirali su tu tradiciju tvrdeći da smisao nije nešto što nam je dato, već nešto što moramo sami stvoriti. Njihove ideje, ukorijenjene u egzistencijalizam, humanizam i prepoznavanje apsurdna, predlažu da odsutnost Boga ne ostavlja život praznim, već otvara vrata novim oblicima slobode i kreativnosti. U svijetu bez božijeg plana, ljudska bića su odgovorna za oblikovanje vlastitih vrijednosti i davanje smisla svom postojanju. Ovaj esej tvrdi da život ima smisla i bez vjerovanja u Boga. Značenje ne proizlazi iz unaprijed određenog plana, već iz izbora, odnosa i kreativnih činova koji definiraju ljudsko postojanje. Ovaj rad, oslanjajući se na Nietzscheov poziv na samoizražavanje, Sartrov naglasak na radikalnu slobodu i humanističko i apsurdističko uvjerenje da se smisao stvara, a ne nalazi, pokazat će da sekularni, samostvoreni oblik svrhe može biti jednako dubok i moćan kao i bilo koji vjerski. Kroz veći dio zapadne historije, ideja da život ima smisao bila je usko povezana s religijom. Mislioci poput Augustina i Akvinskog tvrdili su da se ljudska svrha može razumjeti samo kroz Božiju volju. Prema ovom tradicionalnom gle-

dištu, smisao života dolazio je iz ispunjavanja vjerske svrhe i pripreme za vječni zagrobni život. Bez više sile, mnogi su vjerovali, moral i smisao bi se urušili u kaos. Međutim, uspon moderne nauke i sekularne misli počeo je dovoditi u pitanje ovu sigurnost. U 19. stoljeću, filozofi su počeli dovoditi u pitanje je li vjerovanje u Boga potrebno za objašnjenje ljudskog iskustva. Friedrich Nietzsche je čuveno izjavio da je „Bog mrtav“. Nije mislio da je božanstvo doslovno umrlo, već da se moderno društvo više ne može osloniti na vjeru da bi mu dalo smjer u životu. Ova „smrt Boga“ označila je prekretnicu, ako je smisao nekada bio zagarantovan božijim poretком, čovječanstvo se sada suočilo sa zadatkom da samo sebi stvori smisao. Jean-Paul Sartre, pišući u 20. stoljeću, nastavio je ovu revoluciju u misli. Pod uticajem Nietzschea i haosa dva svjetska rata, Sartre je tvrdio da su ljudska bića „osuđena na slobodu“. Bez božanskog plana koji bi nas vodio, moramo preuzeti punu odgovornost za definiranje toga ko smo i za šta se zalažemo. Ova ideja postavila je temelje egzistencijalizmu i humanizmu, koji oboje tvrde da se smisao ne nalazi, već stvara kroz ljudski izbor i kreativnost. Nestanak božijeg okvira nije morao značiti očaj. Za Nietzschea, to je bio izazov, poziv čovječanstvu da se uzdigne iznad starih vjerovanja i preuzme kreativnu ulogu koja je nekada bila

* Udruženje za promovisanje kulture i mišljenja Sofia Banja Luka tradicionalno organizuje takmičenje u pisanju filozofskih eseja, a povodom Međunarodnog dana filozofije koji se obilježava svakog trećeg četvrtka u novembru. Takmičenje se odvija putem Konkursa za najbolji filozofski esej, na kojem mogu učestvovati srednjoškolci Bosne i Hercegovine, a drugo mjesto i novčanu nagradu u iznosu od 200,00 KM za 2025. godinu osvojila je Lamija Mandal, učenica I-6 razreda, Treće gimnazije iz Sarajeva. Konkurs za najbolji filozofski esej se organizuje uz pokroviteljstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci i podršku Ministarstva za prosvjetu i kulturu Republike Srpske.

rezervisana za Boga. Razumijevajući kako Nietzsche redefinira svrhu i vrijednost nakon „smrti Boga“, počinjemo uvidati kako život može ostati duboko smislen u svijetu bez božanskog autoriteta. Kada je Nietzsche izjavio da je „Bog mrtav“, nije slavio niti ismijavao religiju, dijagnosticao je krizu. Po njegovom mišljenju, moderno društvo je preraslo svoju tradicionalnu vjeru, a ipak su ljudi i dalje živjeli kao da božanski red daje smisao životu. Bez vjere u Boga, činilo se da je nestao temelj za apsolutnu istinu, moral i smisao. Nietzsche je ovaj trenutak nazvao nihilizmom: spoznaja da u svemiru možda ne postoji unaprijed zadano značenje ili krajnji cilj. Ali Nietzsche nije stao na očaju. Nihilizam je vidio kao neophodnu fazu kroz koju čovječanstvo mora proći na putu ka nečemu većem. Kada jednom prihvatimo da nas nikakav božanski plan ne definiše, slobodni smo da sami stvaramo svoje vrijednosti i ciljeve. „Moramo sami postati bogovi“, piše on, misleći da ljudi moraju preuzeti odgovornost za oblikovanje značenja, a ne pasivno ga primati. Temelj za ovu ideju je Nietzscheov koncept nadčovjeka, ili „Übermensch“. Nadčovjek nije savršena osoba niti vladar nad drugima, već simbol ljudskog potencijala. Nadčovjek predstavlja nekoga ko se suočava s prazninom svijeta bez Boga bez straha i pretvara je u priliku za kreativnost i rast. Ova transformacija se dešava kroz samoizražavanje, proces suočavanja s ograničenjima, odbacivanja konformizma i stvaranja vlastitog puta. Smisao nastaje samim činom stvaranja. Život postaje značajan kada izražava snagu, umjetnost i individualnost. U svijetu bez božije svrhe, naš zadatak je da postanemo umjetnici vlastitog postojanja. To ne znači da život postaje lak ili beskrajno radostan. Živjeti smisleno znači prihvatiti borbu, neizvjesnost, pa čak i patnju kao dio kreativnog procesa. Nietzsche pretvara smrt Boga u novi početak. Njegova filozofija zamjenjuje poslušnost kreativnošću, a pokornost slobodom. Kroz samoizražavanje, ljudi mogu živjeti bogate, smislene živote utemeljene na ličnom rastu i težnji ka izvrsnosti, ne u božijoj nagradi, već u kontinuiranom procesu postajanja onim što zaista jesmo. Jean-Paul Sartre je nadogradio Nietzscheovu viziju svijeta bez božanske svrhe, ali je fokus stavio direktnije na ljudsko stanje. Za Sartrea, odsustvo Boga ne čini život besmislenim, već čini život našim. Njegova čuvena fraza, „egzistencija prethodi suštini“, obuhvata ovu ideju. Za razliku od predmeta ili alata, koji su stvoreni za određenu svrhu, ljudska bića jednostavno prvo postoje. Rođeni smo bez

unaprijed određene prirode, cilja ili identiteta. Samo kroz naše izbore definišemo ko smo i za šta se naše živote zalažu. Budući da ne postoji nacrt ili moralni zakon koji nas vodi, Sartre kaže da smo „osuđeni na slobodu“. Možda zvuči čudno, kako sloboda može biti kazna? Sartre govori da je sloboda neizbježna; čak i odbijanje da se bira je izbor. Bez Boga ili sudbine na koje bismo mogli svaliti krivicu, moramo preuzeti punu odgovornost za smisao koji stvaramo. Svaka akcija, velika ili mala, doprinosi oblikovanju ne samo našeg vlastitog identiteta, već i naše ideje o tome šta znači biti čovjek. Ova radikalna sloboda može djelovati preplavljujuće. Bez višeg autoriteta, ljudi se mogu osjećati onako kako Sartre definiše anksioznost; tjeskoba koja nastaje iz spoznaje da svijet ne nudi gotova značenja. Ipak, Sartre to vidi kao polaznu tačku za autentičan život. Živjeti autentično znači priznati svoju slobodu i djelovati u skladu s vrijednostima koje sami biramo, a ne onima koje nameću tradicija ili strah. Nasuprot tome, živjeti u lošoj vjeri znači negirati ovu slobodu pretvarati se da su naše postupke odredile okolnosti, društvene uloge ili božija volja. Živjeti autentično, naprotiv, znači preuzeti odgovornost za svaku odluku i prihvatiti njene posljedice. Značenje nije nešto skriveno u univerzumu što čeka da bude pronađeno. To je nešto što gradimo kroz naše obaveze, naše odnose i naše projekte. Kada pišemo, stvaramo, volimo ili se borimo za pravdu, ne slijedimo božije upute, već svijetu dajemo vlastiti osjećaj svrhe. Na taj način, sloboda postaje temelj smisla. Život bez Boga nije prazan, već pun mogućnosti. Naš zadatak je da živimo svjesno, da djelujemo sa sviješću o svojoj slobodi i da prepoznamo da kroz svaki izbor oblikujemo i sebe i ljudsku priču u cjelini. Dok su Nietzsche i Sartre obojica tvrdili da smisao mora doći iz ljudskog stvaranja, Albert Camus je dodao još jednu perspektivu: apsurizam. Camus se složio da svemir ne nudi inherentno značenje, ali je također vjerovao da je potraga za značenjem suštinski dio ljudskog postojanja. Opisao je život kao apsurdan, sukob između naše želje za razumijevanjem i šutnje svijeta. Međutim, umjesto da odustane, Camus je tvrdio da se moramo naučiti živjeti u potpunosti unutar te napetosti. Poenta nije pobjeći od apsurda, već ga prihvatiti i nastaviti stvarati smisao uprkos njemu. U mitu o Sizifu, Camus upoređuje ljudski život sa grčkim mitom o Sizifu, koji je bio osuđen da zauvijek gura kamen uzbrdo. Iako je njegov zadatak beskrajan, Sizif i dalje može pronaći radost i dostojanstvo u svojoj borbi.

Camus koristi ovu sliku da predloži da se smisao ne nalazi u konačnim rezultatima ili božijim planovima, već u samom činu življenja. Kada djelujemo, volimo i stvaramo, čak i znajući da život završava, potvrđujemo svoju slobodu i dajemo životu ličnu vrijednost. Humanizam dopunjava ovaj pogled utemeljenjem značenja u ljudskom iskustvu i povezanosti. Humanisti tvrde da čak i bez vjerovanja u Boga, ljudi mogu živjeti etično i pronaći svrhu kroz odnose, kreativnost, učenje i saosjećanje. Ljudski život dobija smisao kroz ono što činimo za druge i kako doprinosimo zajedničkom napretku. Ova ideja zamjenjuje božiji autoritet empatijom i razumom kao osnovom moralnog života. Zajedno, apsurizam i humanizam naglašavaju da odsustvo Boga ne znači odsustvo vrijednosti. Umjesto toga, značenje postaje nešto što gradimo svakodnevno kroz naše izbore, otpornost i brigu jedni za druge. Kritičari sekularnog značenja često tvrde da bez Boga moral i svrha propadaju u subjektivnost. Ako ljudi izmišljaju vlastite vrijednosti, šta sprečava kaos ili očaj? Religijski mislioci tvrde da bez božijeg zakonodavca nije-dan moralni okvir ne može biti istinski obavezujući. Iz ovog ugla, značenje bez Boga je krhko i privremeno, u potpunosti zavisi od ljudskog mišljenja. Međutim, značenje koje stvara čovjek nije slabije, već iskrenije. Umjesto da prihvatimo vrijednosti koje nam je tradicija prenijela,

možemo ih procijeniti kroz razum, empatiju i zajedničko ljudsko iskustvo. Kada ljudi preuzmu odgovornost za definisanje dobra i zla, smisao postaje nešto što živimo, a ne samo nešto što nam se kaže. Na ovaj način, sekularno značenje može biti autentičnije, jer odražava ljudski napor, izbor i razumijevanje. Nadalje, zajednička ljudska iskustva, ljubav, umjetnost, pravda, učenje, mogu ujediniti ljude bez božanske reference. Činjenica da ljudi stvaraju značenje ne čini ga lažnim, već to pokazuje našu sposobnost da damo vrijednost postojanju. Ukratko, čak i bez Boga, sposobni smo izgraditi moralne i smislene živote zasnovane na ljudskoj povezanosti i svrsi. Pitanje ima li život smisla bez Boga jedno je od najstarijih i najtežih u filozofiji. Ipak, mislioci koji su se s njim suočili najdirektnije došli su do snažnog zaključka: smisao nije nešto što primamo; to je nešto što stvaramo. Nietzsche je izazvao čovječanstvo da postane kreator vrijednosti. Sartre nas je podsjetio da smo slobodni i odgovorni za ono što učinimo od svojih života. Kamus i humanisti su pokazali da čak i u apсурnom ili neizvjesnom svijetu možemo pronaći svrhu u svojim postupcima, odnosima i kreativnosti. Život bez Boga nije prazan. To je otvoreno polje gdje značenje raste iz ljudskog truda, mašte i brige. Zadatak davanja smisla životu pripada nama, i to nije gubitak, već oblik slobode. Stvarajući vlastito značenje, potvrđujemo šta znači biti čovjek.